

Hollandse schilderkunst al vroeg gewild verzamelobject

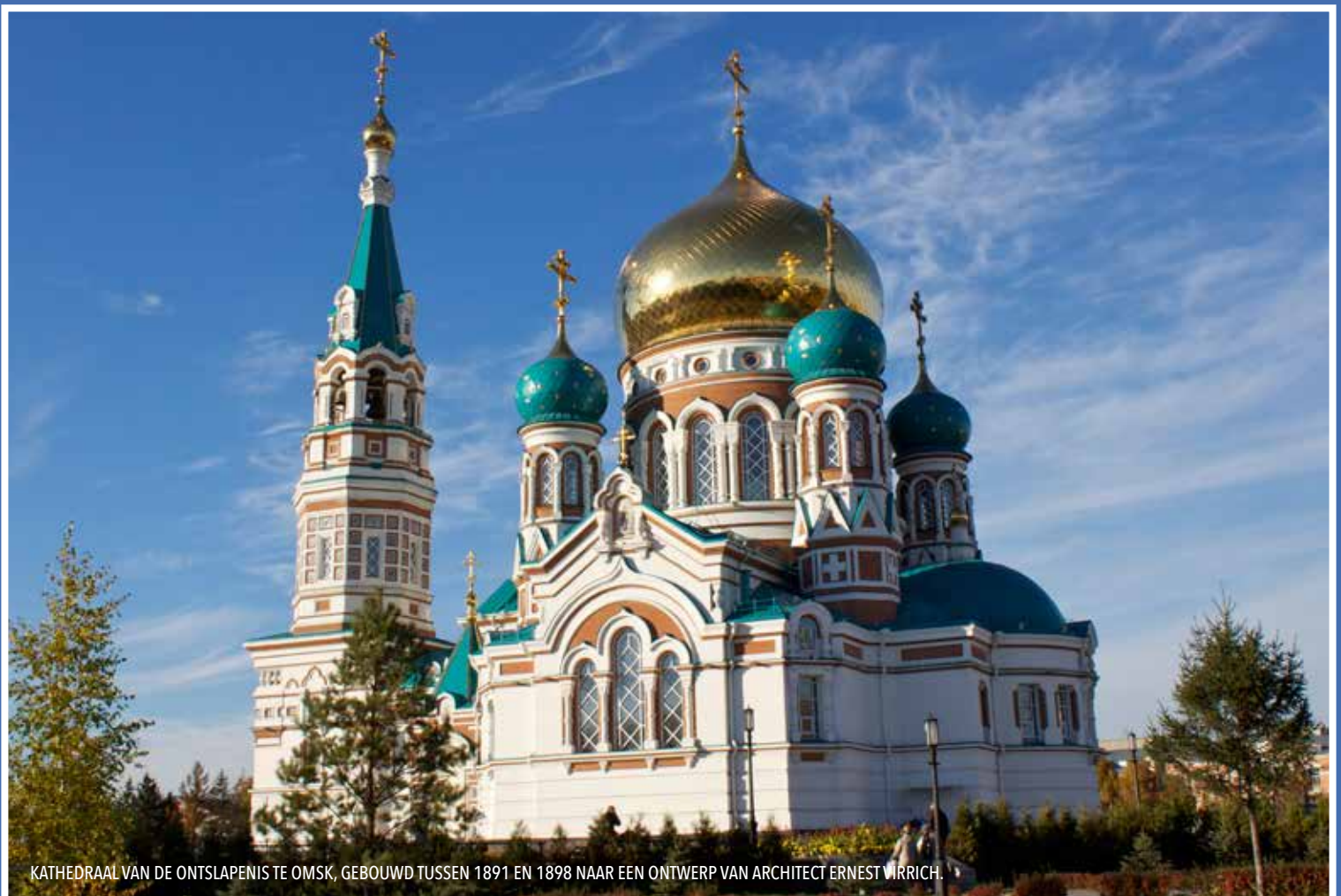

Erfgoed
in den vreemde

Met dank aan tsaar Peter

Hollandse meesters zijn wereldwijd een begrip. Al in de 17e eeuw waren werken van Hollandse en Vlaamse schilders gewild tot in alle uithoeken van Europa. Met dank aan tsaar Peter de Grote, die in Nederland leerde hoe schepen te bouwen, maar tegelijkertijd behept was met een grenzeloze verzamelwoede. Onder hem werd de Hollandmanie in Rusland een nationaal fenomeen.

TEKST: LIA GORTER FOTO'S: RENATE VAN LEIJEN

KATHEDRAAL VAN DE ONTSLAPENIS TE OMSK, GEBOUWD TUSSEN 1891 EN 1898 NAAR EEN ONTWERP VAN ARCHITECT ERNEST VIRRICH.

De Republiek der Zeven Provinciën kende, behalve de Oranjes, nauwelijks adellijke opdrachtgevers. Kunst met een grote K kwam daardoor dichterbij de mensen.

Kooplieden waren de belangrijkste afnemers en opdrachtgevers, maar ook 'gewone' burgers kochten volop schilderijen. Meer dan twee derde van alle huishoudens in Delft

HET KUNSTWERK DERZHAVA.

bijvoorbeeld bezat een of meer schilderijen, sommige zelfs honderden. Buitenlandse bezoekers verbaasden zich erover dat bij de slager en de schoenlapper aan huis schilderijen te vinden waren.

Er was sprake van een enorme kunsthandel, niet alleen in de moderne betekenis, maar ook gewoon op straat en op vrij- en jaarmarkten. Gilden probeerden, niet altijd met succes, de kwaliteit te bewaken en te bepalen wie mochten produceren en handelen en aan welke eisen een schilderij moest voldoen.

Waardering

Kunstenaars werkten ook voor de export, of trokken zelf naar het buitenland, om aan de moordende concurrentie in eigen land te ontsnappen. Vandaar dat veel kunstenaars uit de Lage Landen op onverwachte plekken te vinden waren.

Vanaf de 18e eeuw, toen de economie achteruit holde en grote, wandvullende behangsschilderijen in de mode raakten, kwamen enorme hoeveelheden schilderijen weer op de markt, om uiteindelijk voor het grootste deel naar het buitenland te verdwijnen.

Tot diep in de 19e eeuw waren zelfs de belangrijkste collecties niet veilig voor verkoop. Denk aan de schilderijencollectie van koning Willem II, verkocht in 1850, of aan de twee recentelijk aangeschafte Rembrandt schilderijen van Marten Soolmans en Oopje Coppit (1634). Die werden in 1877 door de Amsterdamse familie Van Loon verkocht aan baron

Erfgoed
in den vreemde

Gustave de Rothschild en zijn sinds 2016 Frans/Nederlands staatsbezit.

Kunst als statussymbool

De grootste hoeveelheid Hollandse en Vlaamse meesters buiten de Lage Landen bevindt zich in Rusland. Al in 1883 schreef de Duitse kunsthistoricus Wilhelm von Bode dat als je van een kunstenaar alleen de naam kende, je in Rusland de grootste kans maakte daar ook een werk bij te vinden.

De Hollandmanie begon al in de 17e eeuw, maar groeide uit tot nationaal fenomeen onder tsaar Peter de Grote (1672-1725). Hij had Hollandse raadgevers en vrienden, sprak Nederlands, bezocht ons land tweemaal en, jawel, verzamelde Hollandse kunst. Zijn opvolgers, vooral Catharina de Grote, gingen daarmee door en breidden de collecties geweldig uit. De Russische adel, die graag haar status wilde verhogen, kon niet achterblijven en legde op haar beurt kunstverzamelingen aan.

Na 1917

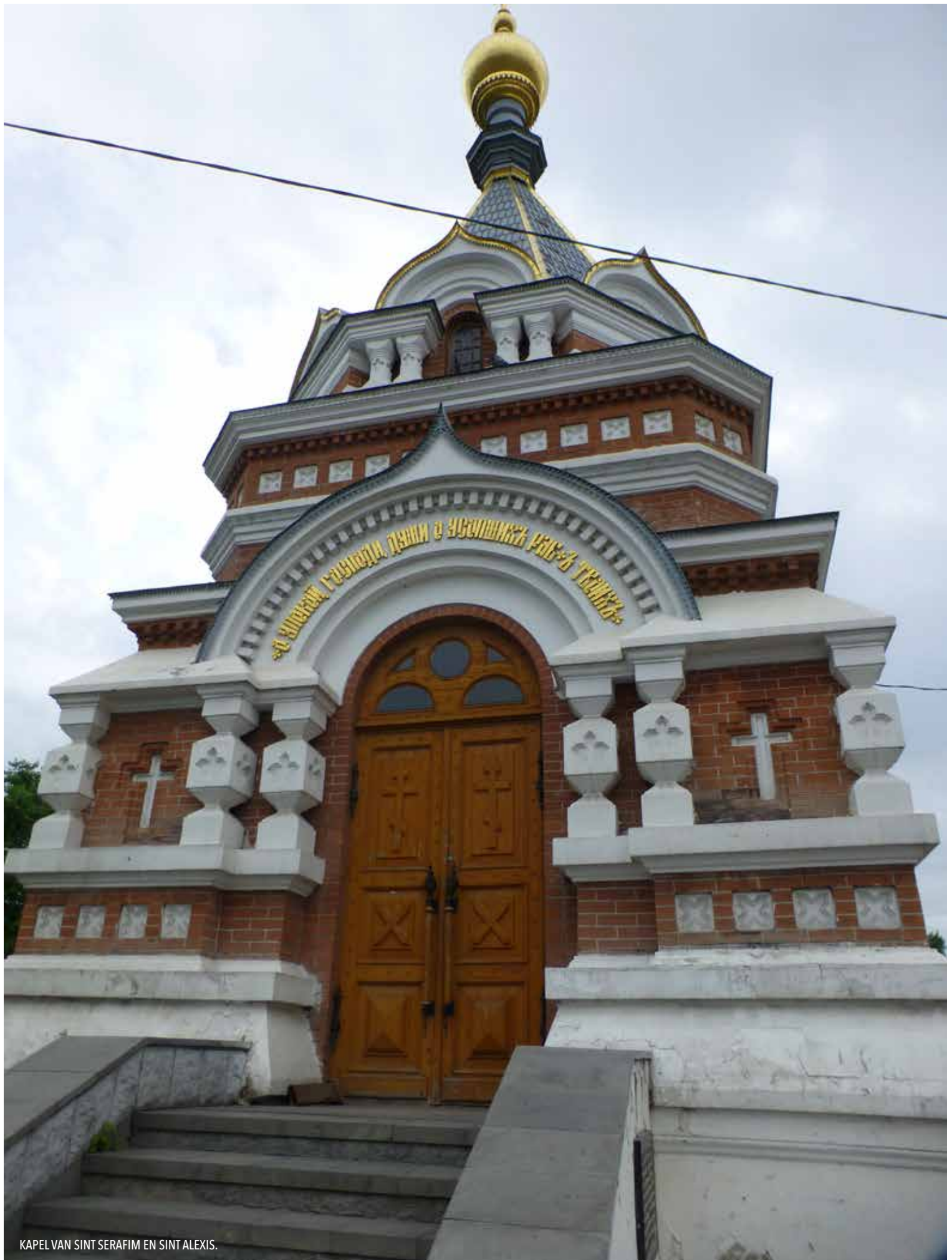
Na de Russische revolutie van 1917 zijn vrijwel alle kunstwerken uit adellijke landhuizen in beslag genomen en, samen met werken uit de tsaristische collecties, door het

spreidingsbeleid van kunst in de jaren '20 over het hele land gedistribueerd. Daarom zijn ook in kleinere, regionale musea veel bijzondere werken te vinden. Soms komen die werken van adellijke landgoederen uit de eigen regio, zoals in Tambov de schitterende *Madonna met Kind* van Jan van Scorel. Diens schilderij werd in de 19e eeuw tijdens een van zijn Europese reizen gekocht door graaf P.S. Stroganov en naar

GEZICHT OP OMSK BIJ DE
IRTYSH RIVIER.

19E EEUWSE KOPIE VAN HET SCHILDERIJ IN DE HERMITAGE VAN REMBRANDT DOOR EEN ONBEKENDE KUNSTENAAR, VERVAARDIGD IN 1875/1876 (COLLECTIE VRUBEL MUSEUM). OP 15 JUNI 1985 WERD REMBRANDTS MEESTERWERK MET ZUUR EN EEN MES ZWAAR BESCHADIGD. GEDURENDE HET TWAALFJARIGE HERSTEL VAN HET SCHILDERIJ IS DEZE KOPIE UIT OMSK GEBRUIKT.

KAPEL VAN SINT SERAFIM EN SINT ALEXIS.

zijn landgoed in Tambov gebracht. Af en toe ook werden de landhuizen zelf met inventaris en al tot museum verklaard. De Stichting Cultuur Inventarisatie (SCI) documenteert en fotografeert Hollandse en Vlaamse meesters in het buitenland: cultureel erfgoed dat bij uitstek gedeeld kan worden genoemd.

Omdat vrijwel alle kennis zich centreert in Sint Petersburg en Moskou, richt de SCI zich vooral op regionale musea. Samen met musea in Russische regio's inventariseren zij niet alleen de collectie, maar geven ook masterclasses aan museummedewerkers over beheer en behoud van hun verzamelingen.

In Siberië bijvoorbeeld bezitten tenminste tien musea collecties van gemiddeld 60 tot 100 Hollandse en Vlaamse schilderijen en aanzienlijke verzamelingen etsen en prenten. Sinds 2013 werken deze musea voor het eerst samen aan het beheer en behoud van deze collecties.

Reden voor de SCI voor deze musea masterclasses op touw te zetten in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en specialisten van de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL).

Beheer en behoud

Sinds het Nederlands-Russische Vriendschapsjaar 2013 organiseert de SCI masterclasses in de stad Omsk in Siberië. Centraal punt is het M.A. Vrubel Museum met als oogmerk bestudering van Hollandse kunst. Verschillende facetten van beheer en behoud in musea worden gecombineerd.

De invloed van het extreme Siberische weer bijvoorbeeld is een unieke uitdaging: 's winters kan het er 40 graden vriezen, in de zomer stijgt de thermometer tot boven de 40 graden.

Er zijn echter ook kwesties die iedere collectiebeheerder zal herkennen: de invloed van licht op objecten, of hoe verouderingsprocessen tegen te gaan.

Wat zijn de beste methoden voor het bewaren en tentoonstellen van papier? En wat te doen bij calamiteiten als wateroverlast of brand?

De masterclasses richten zich op beheer en behoud in de breedste zin: ook de restauratie van schilderijen op paneel of canvas en de inrichting van een depot komen aan bod. Zelfs archiefonderzoek

HET M.A. VRUBEL MUSEUM.
STANDBEELD VAN
DOSTOYEVSKI.

oud houten huis, omsk.

via internet of nieuwe methoden van technisch onderzoek ontbreken niet. Tijdens de masterclasses werken Russische en Nederlandse collega's samen; conservatoren en restauratoren laten onderzoek zien met korte presentaties. In workshops komen nieuwe methoden of praktische oplossingen voor behoud en beheer van de collecties aan bod: een unieke vorm van samenwerking.

In zo'n sfeer ontstaat een levendige uitwisseling die af en toe onderbroken wordt door het zoeken naar woorden of een tolk. Niet iedereen spreekt tenslotte Engels. De collegiale sfeer waarin gewerkt wordt, kwam ook tot uitdrukking bij de afsluiting van de masterclass 2016. De banketbakker in Omsk had een taart gemaakt met een afbeelding van het Melkmeisje van Vermeer.

Klimaatkist

Soms spelen cultuurverschillen mee. Nederlandse musea beheren hun collecties zelfstandig, in Russische musea moet eerst een wetenschappelijke commissie over het beheer vergaderen. Bij het maken van klimaatkisten bleek dat verschil in aanpak. Als proef werd een klein werk van de Vlaamse schilder Teniers van zaal gehaald en volgens de regels van de kunst in een klimaatkist gezet.

Na afloop ontstond reuring bij de staf en wilde men het schilderij er meteen weer uithalen. Normaliter gebeurt dat pas vier jaar later, om te controleren of alles nog in orde is. Maar ja, de wetenschappelijke commissie had er niet over vergaderd... Ter geruststelling: het schilderij zit nog steeds veilig in

zijn klimaatkist. Uit de masterclasses komen ook nieuwe initiatieven voort, zoals tentoonstellingen, onderzoeksprojecten en publicaties. Zo heeft het museum in Jekaterinaburg, ter voorlichting aan bezoekers en om hun een 'Hollands' gevoel te geven, een 17e-eeuwse Hollandse kamer compleet met meubels, serviezen en schilderijen nagebouwd.

Dusdoende wordt de belangstelling voor kunst uit de Lage Landen bij een breed publiek gestimuleerd. In die zin komt Nederland dichterbij Siberië en blijkt Omsk niet zo ver.

Partners

Speciale bijdragen en ondersteuning van Nederlandse instellingen maken de masterclasses in Rusland tot een succes. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), DutchCulture, De Lakenhal, het Rijksmuseum Amsterdam, het Amsterdam Museum en de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) dragen bij met lezingen en workshops. De Stichting Cultuur Inventarisatie (SCI) tekent voor de organisatie en maakt samen de staf van het Vrubel Museum de jaarlijkse publicaties. Ook de Nederlandse ambassade in Moskou verleent niet aflatende steun.